

Beste leerling,

Dit document bevat het examenverslag van het vak geschiedenis havo, tweede tijdvak (2016). In dit examenverslag proberen we zo goed mogelijk antwoord te geven op de volgende vraag:
In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus behandelde kennis & vaardigheden?

Om een zo duidelijk mogelijk verslag te maken, hebben we de examenvragen onderverdeeld in 4 categorieën.

- I. Algemene (niet vakgerelateerde) kennis & vaardigheden
- II. Alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag
- III. Een-stapje-extra-vraag.
- IV. Niet voorgekomen in de cursus

De eerste categorie doet een beroep op algemene basisvaardigheden, welke we bekend veronderstellen. Categorie II en III zijn vragen die op te lossen zijn met de kennis en vaardigheden die je op de cursus geleerd hebt. De laatste categorie vragen is op de cursus niet aan bod gekomen. In bijlage 1, achteraan dit document, vind je een nadere toelichting op deze categorieën.

Het is belangrijk om te beseffen dat deze categorieën niets zeggen over de moeilijkheidsgraad van een vraag. Een vraag die rechtstreeks op te lossen valt met kennis en vaardigheden uit de cursus (categorie II) kan best een pittigere opgave zijn dan een vraag die niet is voorgekomen tijdens de cursus (categorie IV).

Mocht je vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van dit examenverslag, dan horen we dit uiteraard heel graag! Je mag ons hier altijd over mailen op info@sslleiden.nl.

Met vriendelijke groet,

Hans Huibregtse

	vraag	aantal punten	categorie vraag	toelichting categorie keuze:
1	1	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Door de examentips uit het stappenplan examenvraag te gebruiken ('markeer kernwoorden' & 'zoek bij welk stukje uitleg deze kernwoorden horen') kon je bepalen waar in de geschiedenis je de gebeurtenissen die hier worden genoemd kon plaatsen. Ook kon je het stappenplan chronologievragen dat in het avondprogramma is behandeld gebruiken: stap I en II van dit stappenplan komen overeen met de examentips uit stappenplan examenvraag. De volgende kernwoorden verwijzen naar de periodes uit de aantekeningen die je tijdens de cursus hebt gekregen: 'Eerste Wereldoorlog', 'industrie', 'Romeinen', 'Friezen', 'Luther'/'Calvijn', 'kruisridders'.
2	2	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Met behulp van je kennis over de eerste stedelijke samenlevingen die te vinden is het eerste blok van de uitleg Prehistorie en Oudheid, kon je een verband leggen tussen deze kennis (A) en de bron (B). Het verband was hier een vergelijking (overeenkomst). Stap II - redeneren - van het stappenplan examenvraag kon je helpen om vervolgens tot je eindantwoord te komen.
	3	1	II	Welke stof kon je gebruiken? Voor deze vraag moest je bedenken waarom het niet vervolgen van andere religies (A), gunstig was voor het Romeinse Rijk (B). Om deze vraag op te lossen kon je dus gebruik maken van de vaardigheid redeneren, stap II van het stappenplan examenvraag. De benodigde kennis voor deze vraag is te vinden in blok 2 van de uitleg Prehistorie en Oudheid.
		1	IV	Niet voorgekomen tijdens de cursus: het feit dat de christenen de Romeinse keizers niet als godheid wilde vereren is niet behandeld tijdens de cursus, omdat het tot de grote-bakstof behoort.
3	4	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Je moest hier beide gegevens (A) koppelen aan de verspreiding van de Islam (B). Dit kon je doen met behulp van het stappenplan examenvraag en met name met behulp van het redeneren. Het verband was hier een ontwikkeling. Alleen voor het eerste onderdeel had je specifiek de kennis nodig dat de Islam zich verspreidde door veroveringen, deze kennis is terug te vinden in blok 3 van de uitleg Middeleeuwen.
	5	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Door je kennis van de veranderingen aan het einde van de middeleeuwen (A), welke je kon vinden in blok 2 van de uitleg Middeleeuwen, te koppelen aan de informatie in de bron (B) kon je hier tot een juist antwoord komen door middel van redeneren (vergelijking, overeenkomst).
		1	I	Benodigde algemene kennis en vaardigheden: Door gebruik te maken van de algemene vaardigheid tekstverklaren kon je hier de mening van Alpertus uit de bron halen. Hiervoor was geen historische kennis vereist.
		1	II	Welke stof kon je gebruiken? Voor het laatste punt bij deze vraag moest je het oordeel uit de vorige deelvraag (A) koppelen aan de feodale denkwijze (B). Informatie over dit feodalisme kan je halen uit blok 1 van de uitleg Middeleeuwen. Vervolgens moest je deze twee gegevens met elkaar vergelijken (overeenkomst). Dit kon je doen met behulp van stap II van het stappenplan examenvraag.

4	6	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Deze vraag kon je beantwoorden door je kennis over de renaissance (A), welke is behandeld in het blok 'nieuw mens en wereldbeeld', onderdeel van de uitleg Vroegmoderne Tijd: 16e Eeuw, te koppelen aan de gegevens in de bron (B). Stap II van het stappenplan examenvraag kon je daarbij helpen. Het verband waar het hier om ging was een vergelijking (overeenkomst).
	7	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Door je kennis van elke van deze drie begrippen (A) te koppelen aan de bronnen (B) kon je hier je antwoord vinden. Het ging hier om een vergelijking. Door middel van tekstverklaren kon je uit elke bron signaalwoorden halen die verwezen naar de begrippen. Kennis van de begrippen was te vinden in blok 2 van de uitleg Vroegmoderne Tijd: 16e eeuw (Rijksdag van Worms), blok 1a van de Republiek (Raad van State) en blok 1b van de Republiek (Bloedplakkat).
	8	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Om deze vraag te beantwoorden moest je het begrip centralisatie (A) koppelen aan de bronnen A en C (B). Dit moest je doen op basis van kennis van dit begrip (behandeld in blok 1a van de uitleg Republiek) en op basis van de vaardigheid redeneren. Stap II van het stappenplan examenvraag kon je hierbij helpen, het ging om een vergelijking (overeenkomst).
	9	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Om deze vraag op te lossen moest je de Alteratie van Amsterdam (A) koppelen aan de gegeven gebeurtenis (B). Kennis van de Alteratie kan je terugvinden in blok 5 van de uitleg Republiek. Met behulp van de algemene kennis dat kloosters katholiek zijn, kon je door redeneren - het ging om een vergelijking (overeenkomst) - tot het juiste antwoord komen.
	10	2	IV	Niet voorgekomen op de cursus: Het feit dat Willem van Oranje in de beginjaren van de opstand Filips II als vorst over de Nederlanden ontzag is tijdens de cursus niet aan bod gekomen, omdat we vinden dat het tot de grote-bakstof behoort.
		2	II	Welke stof kon je gebruiken? Door je kennis over het plakkaat van Verlatinghe (A) te koppelen aan de bron (B), kon je deze stelling goed ondersteunen. De strekking van het Plakkaat van Verlatinghe is terug te vinden in blok 3 van de uitleg over de Republiek.
	11	2	III	Welke stappen moest je zetten? Om tot een juist antwoord te komen op deze vraag moest je gebruik maken van je inzicht. Achtergrond kennis over de politieke situatie op het moment van schrijven van het pamflet, welke is behandeld tijdens de uitleg Republiek, was vereist om de doelen van de Staten-Generaal te weten, maar voor het bepalen van het motief had je een extra redeneerstap nodig die je zelf moest bedenken. Omdat deze extra denkstap vereist is, is deze vraag in categorie III geplaatst.
	12	4	II	Welke stof kon je gebruiken? Om deze vraag op te lossen moest je je kennis van de kenmerkende aspecten uit de zeventiende eeuw (A) koppelen aan de bron (B). Met stappenplan examenvraag kon je vervolgens tot een juiste redenering komen. Het verband was hier een vergelijking (overeenkomst). De benodigde kennis over de kenmerkende aspecten die hier nodig waren is terug te vinden in blok 5 van de uitleg Republiek en in het schema Overzicht Vroegmoderne Tijd.
	13	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Allereerst moest je kennis hebben over de bijzondere politieke structuur van de Republiek in deze tijd in vergelijking met het buitenland. Deze kon je terugvinden in de uitleg over de Republiek. Vervolgens moest je deze bijzondere positie (A) koppelen aan het portretteren van met name burgers (B). Dit kon je doen door middel van redeneren (stap II van stappenplan examenvraag). Het verband waar het hier om ging was een ontwikkeling.

5	14	4	II	Welke stof kon je gebruiken? Om deze vraag te beantwoorden moest je genoemde ontwikkelingen (A) koppelen aan de informatie uit de bron (B). Dit kon je doen met behulp van het redeneren. Het verband was een vergelijking (overeenkomst). De benodigde informatie over de Industriële Revolutie en de Sociale Kwestie kon je terugvinden in het blok Moderne Tijd: Opkomst Stromingen.
	15	3	II	Welke stof kon je gebruiken? Allereerst had je kennis nodig van de Alliantiepolitiek, de Weltpolitiek en het Duits nationalisme. Deze drie begrippen zijn besproken in blok 1 van de historische context Duitsland. Vervolgens moest je elke van deze begrippen (A) koppelen aan de prentbriefkaart (B). Dit kon je oplossen met redeneren, het verband was een vergelijking (overeenkomst of verschil, afhankelijk van je argumenten).
	16	3	II	Welke stof kon je gebruiken? Om deze vraag te beantwoorden moest je allereerst kennis hebben over de drie stromingen die genoemd worden in de vraag. De ideeën van deze stromingen werden besproken in het blok Moderne Tijd: opkomst stromingen. Vervolgens moest je deze ideeën (A) koppelen aan de bronnen (B). Hierbij kon je gebruik maken van de stap redeneren uit het stappenplan examenvraag. Het verband hier was een vergelijking (overeenkomst).
	17	1	I	Benodigde algemene kennis en vaardigheden: Met behulp van tekstverklaren kon je zien dat alle stromingen ontwapening als oplossing voor de Eerste Wereldoorlog zien. Hiervoor was geen historische kennis vereist.
		1	II	Welke stof kon je gebruiken? Vervolgens kon je met behulp van de behandelde oorzaken voor de Eerste Wereldoorlog (in blok 1 van de historische context Duitsland) beredeneren bij welke oorzaak de door de stromingen genoemde oplossing het beste paste. Hiervoor moest je de oplossing (A) vergelijken met de oorzaken (B).
	18	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Allereerst moest je weten wat precies wordt verstaan onder het begrip totale oorlog. Deze kennis is behandeld in het eerste blok van de historische context Duitsland. Vervolgens moest je een voorbeeld bedenken uit de Eerste Wereldoorlog, deze kon je halen uit je algemene kennis of elders uit de uitleg: meerdere voorbeelden werden goedgekeurd.
	19	3	II	Welke stof kon je gebruiken? Het eerste gedeelte van deze vraag kon je oplossen door je kennis van de drie genoemde begrippen, Vrede van Versailles, Beurskrach en Republiek van Weimar (A), te koppelen aan het ontstaan van onvrede in Duitsland (B). Dit kon je doen door te redeneren (Stap II stappenplan examenvraag), het verband was een ontwikkeling. De benodigde kennis over deze begrippen kon je terugvinden in het tweede blok van de historische context Duitsland.
		3	II	Welke stof kon je gebruiken? Voor deze vraag hoefde je enkel je kennis op te halen over wat de partij van Hitler tegenover de ontevredenheid stelde die voortkwam uit de drie genoemde punten. Deze politieke punten kon je terugvinden in blok 2 en 3 van de historische context Duitsland. Anders dan het ophalen van kennis was geen vaardigheid die tijdens de cursus is behandeld vereist om deze vraag te kunnen beantwoorden.

20	1	II	Welke stof kon je gebruiken? Om deze vraag op te lossen moest je de ingebruikname van Dachau (A) koppelen aan de bron (B). Het te beredeneren verband was een vergelijking (overeenkomst). De benodigde kennis over kamp Dachau is behandeld in het derde blok van de historische context Duitsland.
	2	III	Welke stappen moest je zetten? Om de mening van de maker uit deze prent te halen moest je allereerst kennis hebben over het Hitlerbewind. De kenmerken van dit bewind zijn besproken in blok 3 van de historische context Duitsland. Vervolgens had je inzicht nodig om de symbolische betekenis van de bronelementen te achterhalen. Omdat dit inzicht nodig was, bovenop je historische kennis, is deze vraag in categorie III geplaatst.
21	2	IV	Niet voorgekomen op de cursus: Het verschil in optreden van de Duitse bezetters in Oost- en West-Europa is niet behandeld tijdens de cursus, omdat het tot de grotebakstof behoort.
22	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Door de examentips uit stappenplan examenvraag te gebruiken ('markeer kernwoorden' & 'zoek bij welk stukje uitleg deze kernwoorden horen') kon je bepalen waar in de geschiedenis je de gebeurtenissen die hier worden genoemd kon plaatsen. Ook kon je het stappenplan chronologievragen dat in het avondprogramma is behandeld gebruiken: stap I en II van dit stappenplan komen overeen met de examentips uit stappenplan examenvraag. De volgende kernwoorden verwijzen naar de periodes uit de aantekeningen die je tijdens de cursus hebt gekregen: 'Ich bin ein Berliner', 'Conferentie van Potsdam', 'voor het eerst van West- naar Oost-Berlijn lopen', 'Blokade van Berlijn', 'bouw muur in Berlijn'.
23	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Allereerst had je hier kennis nodig over het Marshallplan. Dit plan is behandeld in blok 2 van de historische context Koude Oorlog. Met behulp van de twee doelen van het Marshallplan die daarin opgenomen zijn en met het feit dat het geld enkel ging naar de West-Europese landen, kon je vervolgens je redenering sluitend maken. Je moest het Marshallplan (A) daarvoor koppelen aan de twee genoemde ontwikkelingen (B), het verband was een ontwikkeling.
24	2	I	Benodigde algemene kennis en vaardigheden: met behulp van tekstverklaren kon je de elementen die pleitten voor de verantwoordelijkheid van zowel de SU als de VS voor het oplopen van de spanningen uit de bron halen. Hier was geen historische kennis voor vereist.
25	4	III	Welke stappen moest je zetten? Allereerst had je kennis nodig van de historische tegenstellingen in West-Europa om de prent te kunnen begrijpen. Door te kijken naar de houding van Frankrijk tegenover Duitsland, afgebeeld als hond, kon je bedenken dat dit de Frans-Duitse tegenstelling was. Hiervoor was echter wel inzicht vereist. Vervolgens moest je de symboliek achter de prent doorgronden om de tweede deelvraag te kunnen beantwoorden. Elementen die je hiervoor kon gebruiken waren de schakels van papier of het dollarteken rechts bovenin in combinatie met de wijze waarop Duitsland, als agressieve hond, is afgebeeld. Om tot het eindantwoord te komen was ook hier veel inzicht nodig, in combinatie met de historische kennis over de NAVO die besproken is in blok 1 van de historische context Koude Oorlog. Daarom is deze vraag in categorie III geplaatst.

26	3	II	Welke stof kon je gebruiken? De benodigde kennis over de Praagse Lente, het ontstaan van meer democratie in de Sovjetlanden en de reacties van de Sovjet Unie hierop kan je terugvinden in het laatste blok van de uitleg Koude Oorlog. Vervolgens zijn alle drie de deelvragen van deze opgave kennisvragen, historisch redeneren is hier verder niet nodig.
27	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Om deze vraag te kunnen beantwoorden moest je de kenmerkende aspecten van de twintigste eeuw (A) koppelen aan de bron (B). Het verband was een vergelijking (overeenkomst), volgens stap II van het stappenplan examenvraag.

72

verdeling per categorie:

categorie	aantal punten	percentage
I	4	6%
II	55	76%
III	8	11%
IV	5	7%
	72	100%

In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus opgedane kennis & vaardigheden?

Dit gold voor: 93% van de vragen (namelijk categorie I, II en III).

Bijlage 1: Toelichting categorieën

Categorie I: Algemene (niet vakgerelateerde) kennis & vaardigheden

Dit betreft de volgende vragen: vragen waarbij een beroep wordt gedaan op algemene kennis & vaardigheden. Dit zijn kennis & vaardigheden die niet zijn opgenomen in de eindtermen in de syllabus en niet in Samengevat staan (zo ja: dan behoren de vragen tot één van de drie andere categorieën).

Categorie II: alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag

Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen die letterlijk voorkomen in de uitleg (in de uitleg of in een klassikaal voorbeeld);
- Vragen die letterlijk met een stappenplan op te lossen zijn;
- Vragen die vergelijkbaar zijn met opgaven uit de opgavenbundel die vrijwel altijd worden opgegeven door de hoofddocent;
- Theorievragen die niet worden behandeld op de cursus, maar die we je van tevoren via de vakkenpagina geadviseerd hebben te leren (uit bijv. Samengevat);
- Vragen die vergelijkbaar zijn met vragen uit de voorbereidende opgaven.

Categorie III: een-stapje-extra-vraag

Dit betreffen vragen waarbij je, de naam zegt het al, een stapje extra moet zetten. Oftewel: je moest je kennis en vaardigheden behandeld tijdens de cursus combineren met een stukje 'inzicht'. Bijvoorbeeld:

- Je moet net even buiten het stappenplan om denken;
- Je moet informatie uit de tekst halen om een bepaalde variabele voor een formule of berekening uit te rekenen.

Categorie IV: niet voorgekomen op de cursus

Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen over begrippen die niet voorkomen in de uitleg, de standaard opgegeven opgaven door de hoofddocent, en waarbij het woordenboek ook geen soelaas biedt;
- Vragen over grote-bak-stof die niet voorkomen in standaard opgegeven opgaven door de hoofddocent, de voorbereidende opgaven of opgegeven stof op de vakkenpagina.
- Vragen waarvan je redelijkerwijs niet kon vaststellen dat het om een (op de cursus behandeld) concept in een andere context gaat.